

POKRŠTENJE HRVATA PREMA NAJNOVIJIM ZNAJSTVENIM REZULTATIMA

(PRIKAZ PITANJA)

Dr. Antun IVANDIJA

Pokrštenje pripada među najznačajnije zgrade svakog evropskog naroda, te izvori redovito bilježe barem vrijeme kada se to zbilo, i osobe, koje su u tom sudjelovale. O pokrštenju Hrvata izvori su naprotiv veoma oskudni, zato o tom problemu postoji više mišljenja, koja se uglavnom mogu svrstati u tri skupine.

I

Prema jednim historičarima pokrštenje Hrvata proveli su Franci preko akvilejske patrijaršije u IX stoljeću, kad su Hrvati došli pod njihovo vrhovništvo. Ovo je mišljenje zastupao Duchesne, Bulić, Šišić i njihovi sljedbenici, a potkrepljivao ga je arheolog i historičar umjetnosti dr. Ljubo Karaman, pozivajući se na stilske karakteristike sarkofaga prvog splitskog nadbiskupa Ivana Ravenjanina.

Drugo mišljenje iznio je hrvatski historičar dr. Miho Barada na temelju izvora »Historia Salonitana« od Tome Arhidakona Splitskoga iz XIII stoljeća. Barada je iznio tezu, da su se Hrvati doselili na jug kao već prije pokršteni arijanci i da su se u novoj domovini samo pokatoličili. Toma Arhidakon naime konstantno navodi, da su Hrvati došli na jug kao arijanci, i Hrvate naziva Gotima. Šišić je pak dokazao, da su dalmatinski romanski starosjedioci novodoseljene Hrvate nazivali Gotima u porugljivom smislu. Od Romana taj je naziv prešao u staru hrvatsku kroniku »Kraljevstvo Hrvata«, odatle ga je preuzeo ljetopisac XII stoljeća Pop Dukljanin, a od njega je to preuzeo Toma Arhidakon. Ali ni u jednom od spomenutih spisa ne stoji, da su Hrvati bili arijanci, nego je to vjerojatno Toma Arhidakon sam zaključio, jer je znao, da su Goti bili arijanci. Da pak Hrvati nisu došli na jug kao kršćani arijanci, svjedoče oni izvori, koji dokazuju, da su Hrvati kršćeni u svojoj sadašnjoj domovini.

Treća grupa historičara zastupa mišljenje, da se pokrštavanje Hrvata zbivalo polagano i postepeno od g. 640/41. do početka IX stoljeća.

Ova su stanovišta zastupali stariji historičari, oslanjajući se na Konstantina Porfirogeneta. No Rački i Jagić stavili su u pitanje istinitost Porfirogenetovih izvještaja. Međutim u novije vrijeme Stjepan Sakač i Dominik Mandić rehabilitiraju Porfirogeneta i njegov izvještaj o seobi i pokrštavanju Hrvata oslanjajući se na Hauptmanovu teoriju o podrijetlu Hrvata. Oni nastoje potvrditi Porfirogenetov izvještaj, komparirajući ga sa ostalim poznatim suvremenim izvorima. Prema tezi ove grupe historičara pokrštavanje Hrvata počelo je provoditi latinsko svećenstvo iz Splita i drugih dalmatinskih romanskih gradova pod vodstvom splitskog nadbiskupa Ivana Ravenjanina. Dokazi za ovu tezu jesu: izvještaj Porfirogeneta, poslanica pape Agatona (678—681) caru Konstantinu IV iz g. 680. i tradicija splitske nadbiskupije, sadržana u djelu »Historia Salonitana Maior«, te »Historia Salonitana« od Tome Arhidakona splitskoga (+ 1268), a potvrđuju to stanovište i arheološki ostaci, napose sarkofag prvog splitskog nadbiskupa Ivana Ravenjanina i jedan nadvratnik iz Kaštel Sućurca.

II

Konstantin VII Porfirogenet govori o pokrštenju Hrvata u svom djelu »De administrando imperio« na tri mjesta: u glavi 29, 30. i 31. Najizrazitije govori u glavi 31, gdje se poziva na hrvatske izvore riječima: »Kažu sami Hrvati«. Evo teksta: »Car je Heraklije preko poslanika dozvao iz Rima svećenike, postavio nadbiskupe, biskupe, svećenike i đakone i pokrstio je Hrvate. Ti Hrvati imali su u to doba vladara Porgu«. A Porga je bio sin onoga vladara, koji je Hrvate doveo na Jadran. Prema tome je barem vodeći sloj Hrvata primio krštenje za cara Heraklija (+641), koji je vjerojatno preko svoga ravenskog egzarha Izacija posredovao oko ponovne uspostave crkvene hijerarhije u romanjskoj Dalmaciji i oko pokrštavanja Hrvata.

Na drugom mjestu Porfirogenet govori o pokrštenju Hrvata u 30. glavi spomenutog djela. Piše o tome, da su Hrvati na sjeveru, a i Hrvati na Jadranu neko vrijeme bili podložni Francima, ali su Franci s njima veoma zlo postupali, pa su se jadranski Hrvati pobunili i nakon ratovanja od sedam godina oslobodili se Franaka, ubivši njihova vođu Kocilisa. Tada su zatražili krštenje iz Rima, te su im bili poslani biskupi, koji su ih pokrstili za vrijeme vladara Porina. — Mandić zaključuje, da bi se ovaj Porfirogenetov izvještaj mogao odnositi na pokrštenje Hrvata u Panoniji. Šišić je dokazao, da je Porfirogenetov Kocilis zapravo panonski knez Kocelj, koji je oko g. 874. (kako je utvrdio Grafenauer) poginuo u borbi sa primorsko-hrvatskim knezom. Ako se u ovom Porfirogenetovom izvještaju radi doista o Panonskoj Hrvatskoj, kako misli Mandić, onda ovo nije izvještaj o početku pokrštavanja, jer znamo, da je već Ljudevit Posavski (+823) bio kršćanin i da je akvilejskog patrijarha smatrao svojim prijateljem i crkvenim poglavarom, a od g. 870. Panonska Hrvatska je vjerojatno došla u okvir obnovljene srijemske metropolije sv. Metodija i postala područjem rada njegovih učenika. Ovaj Porfirogenetov izvještaj prije bi se mogao odnositi na rekristija-

nizaciju Panonije poslije oslobođenja od franačkog vrhovništva, ili još vjerojatnije na oslobođenje Dalmatijske Hrvatske od franačkog vrhovništva (kako misli Šišić), i s time u vezi na širenje utjecaja i jurisdikcije splitske »rimske« crkve na račun akvilejske franačke.

Na trećem mjestu Porfirogenet govori o pokrštenju Hrvata u glavi 29. svoga djela. Evo citata: »Hrvati, Srbi, Zahumljani, Travunjani, Konavljani, Dukljani i Neretljani, koji se također zovu Pogani, ... zbačivši sa sebe uzde bizantske vlasti, živjeli su po svome i postali su samostalni i nikom podložni ... Većina pak tih Slavena nije bila krštena, nego je duže vremena ostala nekrštena. Za bogoljubnoga pak cara Bazilija oni su poslali poslanstvo s molbom, da se pokrste njihovi nekršteni, jer hoće da budu podložni caru Romana, kao od početka. Blaženi i slavni car uslišao ih je, poslavši dvorskog čovjeka sa svećenicima, pokrstio je sve, koji u spomenutim plemenima do tada nisu bili kršteni. Pogani pak, koji se u romanskom jeziku zovu i Arentanoj (= Neretljani), živeći u nepristupačnim i krševitim krajevima, ostali su nekršteni. Pogani naime u slavenskom jeziku znači nekršteni. Ali kasnije i oni poslaše poslanike istom slavnom caru i zamoliše ga, da budu kršteni. I poslavši, krsti i njih«. Svi se historičari slažu, da se ovo mjesto odnosi na pokrštenje Srba, te onih Hrvata, koji su živjeli među Srbima, a naročito na samostalno hrvatsko pleme Neretljana, koji su kršteni kasnije od ostalih Hrvata, tj. u vrijeme bizantskog cara Bazilija I (867—886). Mandić misli, da se ovdje radi o rekristijanizaciji Neretljana, koji su najprije bili kršteni kad i ostali Hrvati, ali su poslije otpali od kršćanstva. Poziva se na rani osnutak stonske biskupije u Zahumlju i na vijest Porfirogeneta, da su se u početku bili obratili na kršćanstvo i Neretljani, ali ih se većina vratila na poganstvo.

III

Za rješenje problema pokrštenja Hrvata svakako je najvažniji Porfirogenetov tekst u 31. glavi, koji govori, da su Hrvate pokrstili biskupi i svećenici iz Rima u vrijeme bizantskog cara Heraklija I, koji je umro 11. veljače 641. Vjerodostojnost ovog izvještaja poricali su naročito Rački i Jagić, te se za njima poveo i Šišić. Međutim se u novije vrijeme dokazuje vjerodostojnost tog izvještaja i potkrepljuje se drugim izvorima.

Ponajprije se na temelju izvora zaključuje, da su Hrvati došli na Jadran kao pogani. To u prvom redu tvrdi Porfirogenet, a potvrđuje to i Liber Pontificalis, koji govori, da je papa Ivan IV, rodnom Dalmatinac, poslao opata Martina g. 640/41. u Dalmaciju i Istru, da pokupi kosti mučenika i da otkupljuje zarobljenike od pogana. Hrvati su dakle u to vrijeme još bili pogani. Godine 640/41. je terminus ante quem non pokrštavanja Hrvata. G. 680. piše papa Agalon poslanicu bizantskom caru Konstantinu IV i njegovim sinovima o sinodi, koju je održao u Rimu g. 680, te kaže, da mnogi biskupi rade među novoobraćenim narodima Langobardima, Slavenima, Francima, Galima, Gotima i Britima. U nauči uopće nije sporno, da ovdje navedeni Slaveni mogu biti samo Hrvati.

Prema tome terminus post quem non za početak pokrštavanja Hrvata jest g. 680. S. Šakač je pokazao, da su Hrvati baš s papom Agatonom sklopili ugovor protiv navalnom ratu, o kojem govori Porfirogenet.

Porfirogenetov izvještaj potvrđuje i tradicija splitske metropolije, sačuvana u spisu »Historia Salonitana Maior« iz g. 1185. i »Historia Salonitana« splitskog arhidakona Tome, koji je umro g. 1268. Prvi izvor kaže, da je papa Ivan IV poslao u Dalmaciju svećenika Ivana iz Ravene i postavio ga za splitskog nadbiskupa, dok su još živjeli stanovnici razorene Salone. Tako je u Dalmaciji nakon seobe naroda uspostavljena redovita crkvena hijerarhija. Papa Ivan IV je umro 12. X. 642. Po svjedočanstvu Tome Arhidakona splitskoga splitski je nadbiskup Ivan Ravenjanin obilazio krajeve Dalmacije i Hrvatske i poučavao priprosti narod u kršćanskom načinu života. Prema tome je splitski nadbiskup Ivan Ravenjanin počeo sa pokrštavanjem Hrvata za pape Ivana IV.

Nije potrebno naglašavati, da »Historia Salonitana Maior«, kao i Toma Arhidakon splitski, nisu mogli uzeti ovu vijest od Porfirogeneta, jer za Porfirogenetov spis nisu ni znali, nego su Porfirogenetov izvještaj i splitski izvori pisani neovisno na temelju stare hrvatske tradicije, na koju se izričito poziva Porfirogenet. A da je ta tradicija povijesno istinita, dokazuje poslanica pape Agatona.

IV

U krstionici splitske katedrale sačuvan je sarkofag splitskog nadbiskupa Ivana Ravenjanina. Prije nego što je pronađen spis »Historia Salonitana Maior«, u kojem se spominje, da je Ivan Ravenjanin uspostavio crkvenu hijerarhiju dok su još živjeli stanovnici razorene Salone (Salona je razorena g. 614.), arheolog i historičar umjetnosti dr. Ljubo Karaman je iznio mišljenje, da sarkofag Ivana Ravenjanina potječe iz druge polovice VIII st. Na to da upućuju stilske karakteristike sarkofaga. Prema tome i pokrštavanje Hrvata ne bi počelo u VII, nego koncem VIII i u IX st. No uz gore navedene povijesne dokaze treba naglasiti, da se pomoću nedatiranih stilskih karakteristika ne može precizno odrediti vrijeme postanka sarkofaga. Uspješnije se to moglo odrediti po obliku pisma. Naime, na gornjem rubu sarkofaga postoji slijeđeci natpis: »HIC REQUISCET FRAGELIS ET INUTELIS IOANNIS PECCATOR ARHIEPISCOPUS«. Hrvatski do sada najjači paleograf pokojni profesor dr. Miho Barada paleografski je analizirao nadvratnik sa natpisom, koji je pronađen u Kaštel Sućurcu, te je utvrdio, da nadvratnik potječe iz druge polovice VII stoljeća. Komparacijom slova na tom nadvratniku sa slovima na sarkofagu Ivana Ravenjanina dolazi se do zaključka, da oba natpisa potječu približno iz istog vremena, odnosno, da je nadvratnik tek malo stariji od sarkofaga. Prema tome po paleografskim oznakama sarkofag Ivana Ravenjanina potječe iz kraja VII ili početka VIII stoljeća, a to se podudara sa pisanim izvorima o dolasku i radu Ivana Ravenjanina.

Prema svemu izloženome početak pokrštavanja Hrvata treba vremenski staviti u drugu polovicu VII stoljeća. Po prirodi same stvari je jasno, da već tada nisu pokršteni svi Hrvati — kako se takav dojam može dobiti iz Mandićevih rasprava — nego su pokršteni samo vođe i oni stanovnici, koji su živjeli u okolici Splita i drugih romanskih gradova. Narodne mase pokrštavale su se postepeno, polazeći prema unutrašnjosti. U Primorskoj Hrvatskoj kršćanstvo se naročito ojačalo poslije g. 803, kada su Hrvati došli pod franačko vrhovništvo i time postali podložni metodi širenja kršćanstva koju je primjenjivao Karlo Veliki. Iz tog vremena postoje i brojniji arheološki ostaci. Naš arheolog dr. Zdenko Vinski skrenuo mi je pažnju na najstariju kadionicu, koja je pronađena na hrvatskom tlu a čuva se u splitskom muzeju. Postoji očita sličnost ove kadionice i po obliku i po tehnici sa tzv. Tasilovinu kaležom i vremenski potječe iz sredine VIII st., a u naše je krajeve donesen poslije g. 803. — Iz vremena oko g. 800. najznačajniji kršćanski spomenik Hrvata jest krstionica kneza Višeslava iz Nina. Iz istog razdoblja potječu i tri relikvijara župne crkve u Ninu. Poslije ovog vremena ima sve više spomenika kršćanstva među Hrvatima.

Na temelju svega izloženoga možemo zaključiti, da je pokrštavanje Hrvata počelo u drugoj polovici VII stoljeća iz tada romanskoga Splita. i da se misionarstvo postepeno širilo prema unutrašnjosti. Intenzivniji kršćanski život se razvio poslije g. 803. pod Francima, jer tada dolaze misionari iz Akvileje. Kada je kršćanstvo došlo u Panonsku Hrvatsku, ne može se sa sigurnošću utvrditi, no činjenica je, da je knez Ljudevit Posavski (koji je poginuo g. 823.) bio kršćanin i da je bio u prijateljskim odnosima s akvilejskim patrijarhom. Pedesetak godina kasnije vjerojatno je to područje došlo u okvir obnovljene srijemske metropole je sv. Metoda i vjerojatno su na njem djelovali Metodovi učenici.

Godina 640/41. može se dakle smatrati godinom obraćenja Hrvata, i za to je najzaslužniji splitski nadbiskup Ivan Ravenjanin, pa ga Hrvati trebaju častiti kao svoga prvog narodnog apostola. On je mauzolej cara Dioklecijana pretvorio u splitsku katedralu, koja je bila najprije posvećena Bl. Dj. Mariji, a istom kasnije sv. Dujmu. U toj katedrali Ivan Ravenjanin je i sahranjen, pa njegov sarkofag i danas tamo stoji. HIC REQUIISCET FRAGELIS ET INUTELIS IOANNIS PECCATOR ET ARCHIEPISCOPUS. . .

SUMMARIUM

Vix attinet dicere quam cordi iaceat cuilibet croaticae nationis filio scire tempus in quo primo eadem natio baptismatis lumen ac donum receperit. Tres classes opinionum adduci quidem possunt, earum tamen verisimilior opinio est baptisma eidem nationi primo collatum saecunda medietate saec. VII, et quidem anno 640/41. E centro Dalmatiae lumen evangelii in alias partes divulgatum videtur. Joanni Ravennati honor primi apostoli croaticae gentis videtur tribuendus. Idem etiam mausolaeum imperatoris Diocletiani in templum B. Virgini dicatum convertit. Haec omnia haud parvam erga dictum primum suum apostolum apud Croatas excitare debent. Et iure.